

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра економіки, підприємництва та готельно-ресторанної справи

«ДОПУЩЕНО ДО
ЗАХИСТУ»
Завідувач кафедри
д.е.н., проф.
_____ Володимир ЗАЙЧЕНКО
«_____» _____ 2023 року

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**« Конкурентоспроможність підприємств агробізнесу в
сучасних умовах» (на прикладі ТОВ "Промислова група "
Харвест, м. Кропивницький)**

**Competitiveness of agribusiness enterprises in modern
conditions**

Виконав здобувач вищої освіти
2м курсу, групи ЕА22м-1,4
ОПП «Економіка агробізнесу та
агротрейдинг»

спеціальності 051 «Економіка»

_____ Микола Олексієнко

«_____» _____ 2024 р.

Керівник роботи: к.е.н., доцент

_____ Наталія ГАВРИЛОВА

«_____» _____ 2024 р.

Рецензент роботи: к.е.н., доцент,
асистент

_____ Оксана ЮРЧЕНКО

«_____» _____ 2024 р.

**м. Кропивницький
2024 р.**

**ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет Економічний

Кафедра Економіки, підприємництва та готельно-ресторанної
справи

Рівень вищої освіти магістр

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 051 Економіка

Освітньо-професійна програма Економіка агробізнесу та
агротрейдинг

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Економіки, підприємництва та
готельно-ресторанної справи

д.е.н. проф. Володимир

ЗАЙЧЕНКО

« ____ » _____ 2023 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
ЗА ДРУГИМ (МАГІСТЕРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Олексієнка Миколи Вікторовича

1. Тема роботи «*Конкурентоспроможність підприємств агробізнесу в сучасних умовах (на прикладі ТОВ "Промислова група " Харвест, м. Кропивницький)*»
2. Керівник роботи Гаврилова Наталія Валеріївна к.е.н., доцент
3. Строк подання роботи до захисту _____ 2024 року
4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є дослідження теоретичних аспектів конкурентоспроможності підприємств агробізнесу в сучасних умовах. Для досягнення мети дослідження було окреслено та виконано наступні завдання: розглянуто теоретико-методичні підходи до визначення конкурентоспроможності; проведено комплексний аналіз діючої системи конкурентоспроможності підприємств агробізнесу; визначено напрямки підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	<i>Ознайомлення з літературними джерелами</i>	2.09.23- 20.09.23	
2.	<i>Написання вступу та першого розділу</i>	21.09.23- 30.09.23	
3.	<i>Написання другого розділу</i>	01.10.23- 31.10.23	
4.	<i>Написання третього розділу</i>	01.11.23- 21.11.23	
5.	<i>Оформлення кваліфікаційної роботи</i>	22.11.23- 01.12.23	
6.	<i>Перевірка роботи на унікальність та виявлення академічного плагіату</i>	22.11.23- 01.12.23	
7.	<i>Підготовка ілюстративного матеріалу, отримання відгуку наукового керівника, зовнішньої рецензії, підготовка до захисту</i>	02.12.23- 09.12.23	

Дата видачі завдання

«_____» _____ 2023року

Керівник роботи _____ Гаврилова Н.В.
(підпис)

Завдання прийнято до виконання

«_____» _____ 2023року

Здобувач _____ Олексієнко М.В.
(підпис)

АНОТАЦІЯ

Олексієнко М. Конкурентоспроможність підприємств агробізнесу в сучасних умовах. Рукопис.

Дипломна магістерська робота за спеціальністю 051 «Економіка агробізнесу та агротрейдинг». Центральноукраїнський національний технічний університет, Кропивницький, 2024.

У роботі досліджено теоретичні та методологічні підходи до визначення конкурентоспроможності підприємства. Розглянуто сутність та джерела визначення конкурентоспроможності підприємства, визначено критерії оцінки конкурентних переваг суб'єктів господарювання. Розглянуто фактори конкурентоспроможності підприємства агробізнесу.

Проведено аналіз діючої системи конкурентоспроможності підприємства агробізнесу. Проведено огляд організаційно-економічного стану ТОВ «Промислова група «Харвест». Здійснено оцінку економічного стану ТОВ «Промислова група «Харвест». Визначено оцінку рівня конкурентоспроможності ТОВ «промислова група «Харвест».

Визначено напрямки підвищення кваліфікації рівня конкурентоспроможності підприємства агробізнесу. Розглянуто етапи підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу. Визначено напрямки удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку.

Ключові слова: агробізнес, конкурентоспроможність підприємств агробізнесу, рівень конкурентоспроможності підприємств агробізнесу, система управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу.

ANNOTATION

Oleksienko M. Competitiveness of agribusiness enterprises in modern conditions. Manuscript.

Master's thesis in specialty 051 "Economics of agribusiness and agrotrading".
Central Ukrainian National Technical University, Kropyvnytskyi, 2024.

The paper examines theoretical and methodological approaches to determining the competitiveness of an enterprise. The essence and sources of determining the competitiveness of the enterprise were considered, and the criteria for assessing the competitive advantages of business entities were determined. Factors of competitiveness of the agribusiness enterprise are considered.

An analysis of the current system of competitiveness of the agribusiness enterprise was carried out. An overview of the organizational and economic status of Harvest Industrial Group LLC was conducted. An assessment of the economic condition of "Harvest Industrial Group" LLC was carried out. The assessment of the level of competitiveness of "Harvest industrial group" LLC was determined.

Areas of improving the level of competitiveness of agribusiness enterprises have been determined. The stages of increasing the level of competitiveness of agribusiness enterprises are considered. The directions for improving the competitiveness management system of agribusiness enterprises in conditions of sustainable development have been determined.

Key words: agribusiness, competitiveness of agribusiness enterprises, level of competitiveness of agribusiness enterprises, management system of competitiveness of agribusiness enterprises.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	8
1.1. Сутність та визначення конкурентоспроможності підприємства.....	8
1.2. Критерії оцінки конкурентних переваг суб'єктів господарювання агросфери.....	13
1.3. Фактори конкурентоспроможності підприємств агробізнесу	18
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЮЧОЇ СИСТЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ..	22
2.1. Огляд організаційного та економічного стану ТОВ «Промислова група «Харвест».....	22
2.2. Оцінка економічного стану ТОВ «Промислова група «Харвест»	
2.3. Оцінка рівня конкурентоспроможності ТОВ «Промислова група «Харвест».....	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ...	45
3.1. Етапи підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу.....	45
3.2. Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку.....	50
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Агробізнес в Україні є стратегічною галуззю, що визначає продовольчу безпеку, забезпечує формування експортного потенціалу не лише агросфери, а і країни в цілому, а також є значним джерелом наповнення бюджетів всіх рівнів.

Недостатній рівень ефективності, стабільності та конкурентоспроможності аграрного сектора економіки створює перешкоди на шляху формування повноцінного внутрішнього ринку, унеможливорює розширення участі України на зовнішніх ринках. Конкурентоспроможність аграрної продукції є головною запорукою успіху галузі, адже створює високі темпи розвитку й рівня прибутковості.

Забезпечення гідного рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу є складним питанням, адже ефективність агробізнесу залежить від функціонування всіх складових виробничої системи.

Дослідженню питань конкурентоспроможності в агробізнесі присвячені праці відомих вітчизняних науковців, а саме: Губський Б. Кононенко Л.В., Філіпенко А.С., Боринець С.Я., Вергун В.А, Христенко Г.М.

Враховуючи значний науковий внесок, питання конкурентоспроможності агробізнесу є актуальним і потребує подальшого дослідження.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти. Метою дослідження є дослідження теоретичних аспектів конкурентоспроможності підприємств агробізнесу в сучасних умовах.

Для досягнення мети дослідження було окреслено та виконано наступні завдання:

- розглянуто теоретико-методичні підходи до визначення конкурентоспроможності;
- визначено сутність конкурентоспроможності підприємства;

- визначено критерії оцінки конкурентних переваг суб'єктів господарювання агросфери;
- проведено комплексний аналіз діючої системи конкурентоспроможності підприємств агробізнесу;
- розглянуто організаційний та економічний стан ТОВ «Промислова група «Харвест»;
- визначено рівень конкурентоспроможності ТОВ «Промислова група «Харвест»;
- визначено напрямки підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу;
- визначено етапи підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу;
- запропоновано напрямки удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку.

Об'єкт дослідження: процеси розробки та реалізації конкурентоспроможності підприємств агробізнесу в сучасних умовах.

Предметом дослідження: методи оцінки організації, розробки та реалізації напрямків підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств аграрного бізнесу, який спрямований на отримання прибутку, розвитку сільських територій та соціальної інфраструктури.

Теоретичною основою дослідження слугує аналіз, дослідження, вивчення та опрацювання наукових досягнень вітчизняних та зарубіжних вчених і практиків, матеріалів науково-практичних конференцій та симпозіумів, періодичних наукових видань, аналітична, звітна та статистична інформація щодо підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу та підвищення загального рівня його ефективності.

Методологічною основою дослідження є: процеси систематизації та обробки даних, аналізу, синтезу, системного підходу, експертних оцінок, статистичних, соціологічних та дослідницьких даних.

Наукова новизна дослідження полягає у дослідженні теоретичних, методологічних та наукових трактувань та положень сучасної науки щодо розвитку конкурентоспроможності аграрного бізнесу з урахуванням специфіки його розвитку, умов сьогодення досягнення місії аграрного підприємства та мети його діяльності.

Інформаційна база дослідження. Законодавчі та нормативні акти, які регламентують конкурентоспроможність аграрного сектору економіки, наукова економічна література, фахові публікації з проблематики конкурентоспроможності аграрного бізнесу, статистичні дані Міністерства аграрної політики та продовольства, Національного інституту стратегічних досліджень, балансова та фінансова звітність ТОВ «Промислова група «Харвест», Статут.

Наукова новизна магістерської роботи полягає у такому:

удосконалено:

- уточнено поняття «конкуренція аграрного бізнесу, яка полягає у здатності досягти стійких темпів зростання при цьому забезпечивши приріст заробітної плати працівників, просування вирощеної продукції на активних ринках та здатність адаптування до мінливостей та змін»

- розроблено напрямки удосконалення стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу.

набули подальшого розвитку:

- систематизація поняття конкурентоспроможність на основі визначень теоретичних підходів сучасних вітчизняних вчених.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти: робота містить вступ, три розділи, висновки та пропозиції, а також список використаних джерел. Робота викладена на 64 сторінках друкованого тексту, містить 16 таблиць і 8 рисунків і додатки, 67 джерела списку використаної літератури.

Результати кваліфікаційної роботи за другим (магістерським) рівнем вищої освіти можна рекомендувати для практичного використання керівним апаратом ТОВ «Промислова група «Харвест», при розробці заходів підвищення рівня конкурентоспроможності агробізнесу в сучасних умовах.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО – МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та визначення конкурентоспроможності підприємства

Розуміння поняття конкурентоспроможності важливо не лише для науковців, а і для власників агробізнесу, керівників всіх ланок, адміністративним працівникам. Адже саме на початковій стадії мають бути визначені конкурентні переваги підприємства та кінцевий результат до якого він прагне.

На думку Христенко Г.М. сучасна національна економіка: «характеризується глобалізаційними процесами, які супроводжуються активізацією інноваційної діяльності та вимагають розробки нових підходів до забезпечення конкурентоспроможності підприємств та стійкого її зростання у довгостроковій перспективі. Нині конкурентне середовище активно формується в усіх галузях національної економіки, зокрема й аграрної. Процес розвитку конкуренції між сільськогосподарськими товаровиробниками на вітчизняному ринку в сучасних умовах є складним і суперечливим, з одного боку, недостатній рівень нововведень у реальну практику виробництва через складний фінансовий стан аграрних підприємств негативно позначається на конкурентній боротьбі, а з іншого – функціонування господарських структур різних форм власності, що отримали повну господарську самостійність і зацікавлені в результатах своєї діяльності, сприяє зростанню ефективності і конкурентоспроможності виробництва» [65].

Також відомий науковець Христенко Г.М. визначає, що «у науковій літературі досі немає єдиного усталеного визначення поняття «конкурентоспроможність». Зарубіжні та українські автори акцентують увагу на різних складових цієї багатовимірної категорії, вважаючи їх основними критеріальними ознаками. Відтак спектр визначень коливається від суто технологічних, що впливають з розширеного трактування

конкурентоспроможності фірми, до розгорнутих суспільно-економічних, які розглядають конкурентоспроможність як узагальнений показник стійкості суспільно-економічної системи країни. Слід зазначити, що в економічній літературі поняття «конкурентоспроможність» застосовують відносно національної економіки, галузі, підприємства і продукції. Погоджуємося з думкою науковців, що лише виробництво конкурентоспроможної продукції забезпечить вихід держави на конкурентний ринок. Проте вважаємо, що конкурентоспроможність продукції чітко пов'язана з ринком, тобто це категорія, яка визначається учасниками ринкового середовища. Конкурентоспроможність аграрної продукції значною мірою залежить від забезпеченості, якісного стану й ефективного використання природних і трудових ресурсів, капіталу. Слід зазначити, що з розвитком науково-технічного прогресу конкурентоспроможність почали визначати фактори вищого рівня, а саме науковий, кадровий, інтелектуальний, інноваційний потенціал країни, рівень розвитку інфраструктури тощо» [65].

На думку Губського Б. «конкурентоспроможність як «обумовлене економічними, соціальними і політичними факторами стійке становище країни або товаровиробників на внутрішньому і зовнішньому ринках, здатність країни (фірми) протистояти міжнародній конкуренції на власному ринку та ринках інших країн» [17].

За визначеннями Губського Б. : «конкурентоспроможність трактується як здатність господарства забезпечувати збалансованість своїх зовнішніх пропорцій та уникати тих обмежень, що зумовлюються зовнішньоекономічною сферою, і як здатність країни самовідтворювати поліпшення своїх світогосподарських зв'язків» [17].

Науковці Гудзинський О.Д., Судомир С.М., Гуренко Т.О. визначають, що «конкурентоспроможність розглядається науковцями як «визнана ринком сформована і реалізована конкурентоздатність соціально-економічних систем, яка матеріалізована у формі товару чи послуги» [18].

За визначеннями Єрмакова О. Ю. та Єсаулова В. А.: конкуренцію сільськогосподарських підприємств як протистояння сталого – інноваційному, де конкуруючі економічні суб'єкти розглядають структуру ринку та аналізують рівень свободи продавця і покупця на ньому, поставивши собі за мету якомога повніше задовольнити потреби покупця, отримуючи при цьому найбільший прибуток» [25].

За визначеннями Христенко Г.М., конкуренція є: «рушійною силою розвитку аграрного сектору економіки, оскільки вона містить у собі потужні стимули до застосування нової техніки і технологій, що забезпечують зниження витрат виробництва, поліпшення якості продукції, досягнення високих результатів господарювання і створюють підприємствам значні переваги перед конкурентами на внутрішньому та зовнішньому ринках. Аграрне підприємство є конкурентоспроможним в тому випадку, коли воно здатне адаптуватись до мінливих умов господарювання, ефективно здійснювати свою діяльність в умовах ризику та невизначеності, раціонально використовувати природно-ресурсний потенціал, виробляти якісну сільськогосподарську продукцію, яка забезпечує максимальну корисність споживачам. Необхідною умовою інтеграції української аграрної економіки у світові господарські процеси, забезпечення та підвищення її конкурентоспроможності є перехід до концепції сталого розвитку сільського господарства, що передбачає поєднання економічного зростання, екологічної безпеки та соціального захисту» [65].

В зарубіжній та вітчизняній літературі широко використовуються базові стратегії розвитку, які базуються на трьох змінних: ринок, продукт, технології, галузь, місце підприємства всередині галузі. Існуючі базові стратегії представлені у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1- Характеристика базових стратегій розвитку

Назва стратегій	Ринок	Продукт	Технології	Положення фірми всередині галузі	Шляхи розвитку
1	2	3	4	5	6
<i>I група. Стратегії концентрованого зростання</i>					
Посилення позиції на ринку	Освоєний	Освоєний	Існуючий стан	Існуючий стан	Пошук нових можливостей покращення свого положення на ринку. Можлива горизонтальна інтеграція
Розвитку ринку	Новий	Освоєний	Існуючий стан	Існуючий стан	Пошук нових ринків
Розвитку продукту	Освоєний	Новий	Існуючий стан	Існуючий стан	Пошук нових можливостей
<i>II група. Стратегії інтегрованого зростання</i>					
Зворотної вертикальної інтеграції	Існуючий стан	Існуючий стан	Існуючий стан	Нове	Інтеграція з постачальниками
Прямой вертикальної інтеграції	Існуючий стан	Існуючий стан	Існуючий стан	Нове	Інтеграція з торговельними посередниками
<i>III група. Стратегії диверсифікованого зростання</i>					
Центрованої диверсифікації	Освоєний	Новий	Освоєна	Існуючий стан	Пошук нових можливостей, зокрема використання спеціалізованої системи розподілу
Горизонтальної диверсифікації	Освоєний	Новий, орієнтований на споживача основного продукту	Нова	Існуючий стан	Виробництво нового продукту з використанням нових технологій, виходячи з наявних можливостей

Джерело: [1, 3]

В процесі визначення рівня конкурентоспроможності агробізнесу доцільним є визначення напрямків створення умов для забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств на засадах сталого розвитку через використання конкурентних переваг та інноваційно-інвестиційних можливостей сталого розвитку аграрного сектора економіки має ґрунтуватися

на гармонійному поєднанні економічної, соціальної та екологічної складових (рис. 1.1).



Рисунок 1.1 - Створення умов для забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств на засадах сталого розвитку через використання конкурентних переваг та інноваційно-інвестиційних можливостей

Джерело: [3, 9]

Важливим моментом у підвищенні рівня «конкурентоспроможності підприємства є ефективна підприємницька стратегія, яка забезпечує відповідність поставлених завдань організаційній структурі та можливостям їх

реалізації. Підприємницька стратегія є одним із вирішальних факторів, що визначає конкурентоспроможність, та безпосередньо залежить від позиції чи місця сільськогосподарських підприємств на ринку. Стратегічні завдання мають тенденцію до змін, тож слід віддати належне операційній стратегії, яка опрацьовується з їх урахуванням та бере до уваги всі можливі варіанти пріоритетів, кожен з можливих компромісів. Стратегія досягає своєї мети, коли існує комплексний вплив засобів менеджменту та маркетингу в розробці й управлінні функціонуванням операційної системи» [32, 64].

1.2. Критерії оцінки конкурентних переваг суб'єктів господарювання агросфери

Конкурентоспроможність підприємства агробізнесу варто визначати за наступними параметрами:

- спроможність підприємства ефективно розвиватись;
- визначення конкурентного рівня спроможності продукції підприємств агробізнесу;
- визначення факторів впливу на досягнення конкурентних переваг;
- здатність до ефективного та раціонального використання інноваційних технологій, інноваційних ресурсів, сировини, методів управління, навичок і знань та досвіду персоналу, переваг маркетингової діяльності, які позитивно впливають на якість та конкурентоспроможності продукції;
- здатність підприємства отримувати прибуток незалежно від часового впливу.

Водночас, конкурентоспроможність підприємств агробізнесу має наступні характерні особливості:

- сезонна специфіка аграрного виробництва як виду економічної діяльності;

- значний рівень конкуренції підприємств агробізнесу;
- значна кількість та різноманітність виробників;
- особливості аграрного виробництва, яка використовується не тільки як кінцевий продукт, але і як сировина для подальшої переробки та виготовлення інших продуктів;
- обмежений асортимент аграрного виробництва.

Існує декілька підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємства, які представлені у таблиці

Таблиця 1.2 - Класифікація підходів до оцінки конкурентоспроможності підприємства

Ознак	Види підходів до оцінки				
1. Використання в оцінці показників конкурентоспроможності товару (КСТ)	КСТ визначає конкурентоспроможність підприємства		КСТ – частина оцінки конкурентоспроможності підприємства		Відсутність прямої оцінки КСТ в оцінці конкурентоспроможності підприємства
2. Тип показника, який використовується	Приватний (одиничний, диференційований)		Комплексний		
			груповий	узагальнюючий	інтегральний
3. Характер показника, який використовується	Абсолютний		Відносний		Нормативний
4. Підходи, які використовуються для оцінки	З точки зору ефективності використання ресурсів	З точки зору фінансових результатів	З точки зору ефективності діяльності	З точки зору досягнення основної цілі бізнесу	Змішаний
5. Тип використовуваної моделі оцінки	Виключно фінансова		Виключно економічна	Виключно ринкова	Змішана
6. Характер використовуваної моделі оцінки	статистична			динамічна	
7. Форма подання результатів оцінки	Графічна		Матрична	Формалізована	
8. Рівень об'єктивності оцінки	об'єктивна			суб'єктивна	

Джерело: [3, 9]

На підприємствах агробізнесу існують певні критерії, які є складовими елементами конкурентоспроможності:

1. «людський капітал – якість кадрів (кваліфікація, досвід, креативність, компетенції насамперед в сфері виробництва, фінансів, логістики і маркетингу);
2. фізичні засоби (якість, комплементарність, структура) машин, механізмів, обладнання, інформаційної інфраструктури;
3. фінансові ресурси (розмір прибутку, вартість активів, рентабельність, наявність і плинність їх);
4. нематеріальні ресурси (інформація, технологія, інновації, імідж підприємства, компетенції, досвід, контакти, мікроклімат в праці і т.д);
5. організаційні ресурси – система прийняття рішень, організація дистрибуції і логістики, величина підприємства, способи відносин з постачальниками і покупцями, моніторинг» [8].

«Варто звернути увагу і на інші підходи щодо розуміння потенціалу конкурентоспроможності, зокрема у вузькому та широкому розумінні. У вузькому розумінні – це всі ресурси, які використовуються чи можливі до використання підприємством (наявні). Безумовно, що тут можна говорити про первинні та вторинні ресурси. У широкому розумінні потенціал конкурентоспроможності охоплює культуру підприємства, його ресурси, організаційну структуру, стратегічне бачення (візію) і процес створення стратегії. Тож мова йде про два розуміння конкурентоспроможності – традиційне і сучасне» [3,10,14].

На підприємствах агробізнесу існують певні галузеві особливості конкурентоспроможності, які відображені на рисунку 1.2.

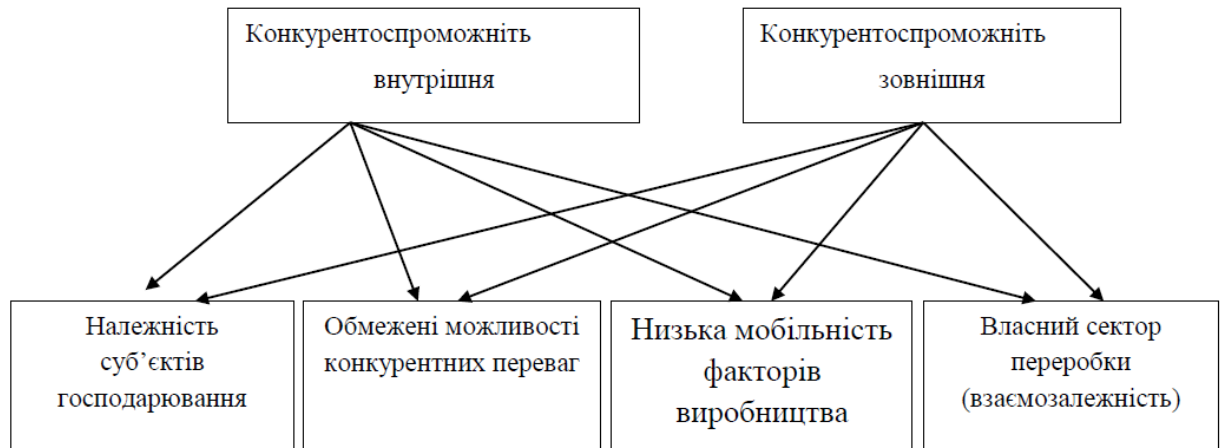


Рисунок 1.2 - Особливості конкурентоспроможності агробізнесу

Джерело: [3, 9]

На підприємствах агробізнесу визначаються наступні джерела їх «конкурентоспроможності:

- виробничі – конкурентоспроможність є результатом лідерства в затратах або пропозиції продукції вищої якості. Перевага в затратах виникає з позиції підприємства в середовищі, або внутрішніх причин, пов'язаних з розміщенням ресурсів;
- дистрибуційні – конкурентоспроможність підприємства, що впливає із менших витрат із замороження капіталу (за рахунок запасів), транспортних витрат та кращого обслуговування споживачів;
- маркетингові – конкурентоспроможність підприємства є результатом кращого ознайомлення ринку, пізнання продукції, також, кращого пристосування товару до потреб кінцевого споживача;
- технологічні – конкурентоспроможність підприємства виникає з лідерства, досягнутого завдяки результатам НДР (науково дослідницькі роботи), технологічної і продуктової інноваційності;
- місце на ринку (ринкові) – фірмовий знак, , логотипи, патенти, репутація – перевага виникає з лояльності покупців стосовно фірмового знаку і унікальності продукту;

- унікальність підприємства і його продукту (продуктові) – конкурентоспроможність досягається шляхом досягнення підприємством міні монополії шляхом відмінності товару (очевидно тут говорити про особливості товару та його якість);
- знання і інформація – значна роль знань і інформації (можна доповнити яка ключова);
- господарювання (управління) часом – здатність швидшого реагування (це напевно еластичність), ніж конкуренти на зміну ринку, уміння діяльності;
- триваліший часовий горизонт діяльності» [7,14,23].

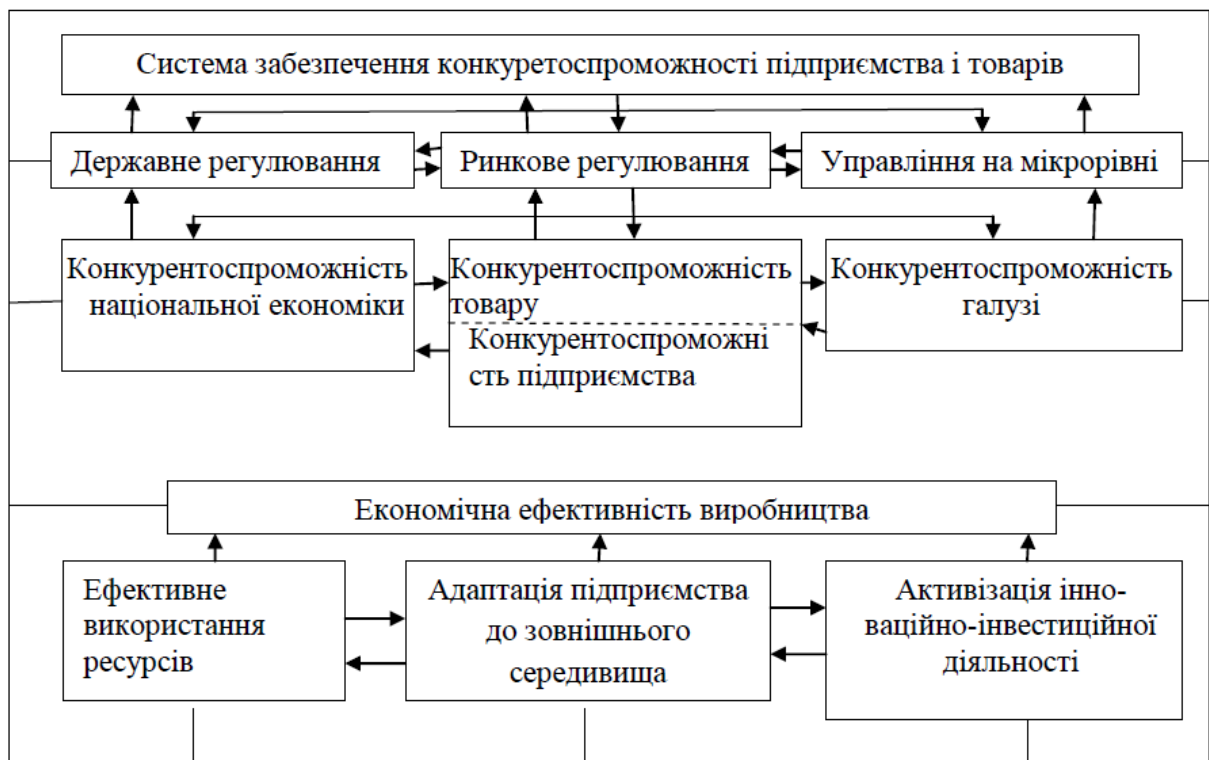


Рисунок 1.3 - Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства з урахуванням інноваційного типу розвитку

Джерело: [3, 9]

Забезпечити стабільний рівень конкурентоспроможності підприємства можливий через механізм інноваційної моделі розвитку економіки, що є комплексною та багатofункціональною системою, яка постійно адаптується

до зовнішніх змін та внутрішніх негараздів при цьому забезпечує ефективність матеріальних, трудових, інноваційних, інтелектуальних та фінансових ресурсів. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємства з урахуванням інноваційного типу розвитку представлений на рисунку 1.3.

Отже, визначені особливості конкуренції в аграрному секторі економіки впливають на розвиток вітчизняного сільського господарства та на його конкурентоспроможність. Тому ця проблема в сучасному світі має складний, багатoelementний характер. Від того, наскільки успішно вона вирішується, залежить рівень економічного і соціального життя кожної країни.

1.3. Фактори конкурентоспроможності підприємств агробізнесу

Фактори – це ті явища і процеси виробничо-господарської діяльності підприємства і соціально-економічного життя суспільства, які викликають зміну абсолютної і відносної величини витрат на виробництво, а в результаті зміну рівня конкурентоспроможності самого підприємства

Також слід звернути увагу на фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємства. В економічній літературі існує різна класифікація факторів конкурентоспроможності в залежності від ознак їх розподілу. Найбільш прийнятними на наш погляд є фактори, які представлені на рисунку 1.4.



Рисунок 1.4 - Фактори конкурентоспроможності підприємств агробізнесу

Джерело: [9, 14, 15]

Крім того в економічній літературі зустрічаються і інші виділення факторів конкурентоспроможності аграрних підприємств. Так, можна виділити класифікацію щодо поділу чинників конкуренції в залежності від можливості їх контролю:

- Фактори контролювані підприємством (controlled by the firm), складовою частиною тут є: стратегія підприємства, якість та асортимент продукції, безпека, екологічність та споживча цінність виготовленої продукції, технології виробництва, система навчання працівників, науково-дослідна робота підприємства;

- Фактори контрольовані державою (controlled by government), складовою частиною тут є: заходи державного регулювання бізнесу, фіскально-бюджетна політика, монетарна політика уряду, обмеження або стимулювання різних видів бізнесу;

- Фактори частково контрольовані (quasi-controllable), складовою частиною тут є: регулювання цін, цінового коридору, обмеження валютних курсів, реалізація заходів штучного попиту та пропозиції, вплив на агробізнес зовнішньої політики;

- Фактори які не підлягають контролю, складовою частиною тут є: Не контрольовані чинники (uncontrollable), відсутність будь яких обмежень.

В агробізнесі на конкурентоспроможність впливає низка факторів, основні з них представлені на рисунку 1.5.



Рисунок 1.5 - Фактори впливу на конкурентоспроможність

Джерело: [3,15]

Сучасне підприємство агробізнесу на перспективу «основними орієнтирами діяльності виділяє наступні:

- завоювання, збереження і зміцнення позицій на ринку на основі обліку вимог споживачів продукції;
- технічне переоснащення виробництва і оновлення основного капіталу;
- поступовий перехід до більш сучасних технологій з метою забезпечення найбільш повної відповідності потребам ринку;
- освоєння виробництва ново імпортозаміщеної продукції;
- збільшення частки експортних поставок продукції;
- зниження витрат виробництва за рахунок оптимізації виробничих процесів;
- забезпечення ефективної і високорентабельної роботи підприємства» [31, 32, 64].

Отже, стратегічною метою забезпечення конкурентоспроможності є створення прибуткового високорентабельного виробництва, яке б відповідало сучасному рівню розвитку сільського господарства.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДІЮЧОЇ СИСТЕМИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

2.1. Огляд організаційного та економічного стану ТОВ «Промислова група «Харвест»

Проведемо оцінку та огляд організаційного та економічного стану ТОВ «Промислова група «Харвест». Згідно з реєстраційними документами ТОВ «Промислова група «Харвест» має статусу юридичної особи, діяльність відбувається відповідно до Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Закону України «Про господарські товариства», іншого діючого законодавства України, Статуту ТОВ «Промислова група «Харвест», договорів укладених між «Промисловою групою ТОВ «Харвест» та її бізнес партнерами, а також іншими нормативно-правовими документами.

Проведених нами дослідження демонструють, що ТОВ «Промислова група «Харвест» має самостійний баланс, поточні та інші рахунки в установах банків, які відповідно до законодавства обирались самостійно, печатку зі своїм найменуванням, а також знак, логотип, фірмовий бланк для товарів і послуг та інші реквізити. Майно ТОВ «Промислова група «Харвест» складається з основних фондів та оборотних засобів, а також інших цінностей, вартість яких відображається на його балансі.

У власності ТОВ «Промислова група «Харвест» є:

- майно, переданого йому учасниками ТОВ «Промислова група «Харвест» у власність, як вклад до статутного капіталу;
- продукція, вироблена ТОВ «Промислова група «Харвест», в результаті господарської діяльності;
- одержані доходи в результаті виробництва аграрної продукції;
- інше майно, набутого на підставах, не заборонених законодавством.

Також, відповідно до установчих документів джерелами формування майна ТОВ «Промислова група «Харвест» є:

- доходи від реалізації товарів та послуг, а також від інших видів статутної діяльності ТОВ «Промислова група «Харвест»;
- кредити банків та інших кредиторів ТОВ «Промислова група «Харвест»;
- придбання майна іншого підприємства, організації, установи;
- безоплатні або благодійні внески, пожертвування юридичних та фізичних осіб;
- інші джерела, не заборонені чинним законодавством.

Відповідно до Статуту ТОВ «Промислова група «Харвест» виконує наступну діяльність:

- вирощує зернових та технічних культур;
- виробляє та реалізує цукор та продукти переробки цукрових буряків;
- здійснює оптову торгівлю зерном, насінням та кормами для тварин;
- здійснює роздрібу торгівлі в неспеціалізованих магазинах з перевагою продовольчого асортименту;
- вирощує продукцію тваринництва (розведення та відгодівля і реалізація свиней, великої рогатої худоби м'ясного та молочного напрямку, птиці тощо), а також здійснює інші види діяльності які передбачені статутом.

За даними «Суспільне» «Аграрії Кіровоградщини зібрали 571тисячу 400 тон ранніх зернових зернобобових культур на площі 3346700 га. У 2023 році середня врожайність складала 45,3ц/га. Загальна площа посівних культурна Кіровоградщині становить 465100 га» [2, 48].

Також, варто відмітити, що «у 2023 році зібрано 1197тис700 тон озимої пшениці. Середня врожайність становила – 48,2ц/га. 199100 тон озимого ячменю. Середня врожайність становила 44ц/га. 1400 т. гороху і середня врожайність становила 23,6ц/га. 201400 тон озимого ріпаку з середньою врожайністю – 26,2ц/га. У 2023 році аграріями Кіровоградщини було розширено площі посіву олійними культурами, с саме соняшником на рівні 633

тис. га. Це пояснюється з вигіднішою логістикою та більшими доходами та наявністю великої кількості олійнопереробних підприємств на території області. Через це відбулось скорочення виробництва ранніх зернових, але на продовольчу безпеку регіону це не вплине» [2,43,48].

Проведені нами дослідження показали, що «з початку 2023 року Кіровоградщина отримала 4,1 мільярдів гривень кредиту для розвитку агробізнесу, при цьому вона стала лідером у державній програмі «Доступні кредити 5-7-9». Відповідно до даних Міністерства аграрної політики та продовольства, станом на 22.11.2023 року найбільше кредитів виділили таким областям:

- Кіровоградська – 4,1 млрд гривень виділено для 1 323 господарств;
- Вінницька – 3,89 млрд гривень – для 1 078 господарств;
- Одеська – 3,68 млрд гривень – для 876 господарств;
- Київська – 3,6 млрд гривень – для 734 господарств.

Усього 9,7 підприємств агробізнесу в Україні одержали майже 38 мільярдів гривень кредиту за програмою. Відповідно до цієї програми аграрії можуть отримати кредит у розмірі до 90 мільйонів гривень. Кредитування надається під 5–9% річних, залежно від категорії кредиту та суб'єкта підприємництва» [2,43,48].

Аграрний сектор зазнав «суттєвих втрат унаслідок повномасштабної війни РФ проти України. За оцінкою Мінагрополітики України та Київської школи економіки, загальна сума втрат, завданих сільськогосподарській галузі внаслідок широкомасштабного російського вторгнення в Україну, станом на 15 вересня 2022 р. сягнула 6,6 млрд дол. США. При цьому непрямі втрати у сільському господарстві України через зменшення виробництва, блокаду портів і збільшення виробничих витрат оцінюються у 34,25 млрд дол. США (зокрема у рослинництві через зниження виробництва – 11,2 млрд дол. США; у тваринництві – 348,7 млн дол. США; втрати через скорочення виробництва озимих культур оцінено у 3 млрд дол. США; багаторічних культур – у 322 млн

дол. США; втрати внаслідок порушення логістики становлять 18,5 млрд дол. США) [2,43,48].

Дослідження показали, що «загальна кількість суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, які зазнали збитків внаслідок збройної агресії РФ, становить 2653 од. (площі ріллі зменшилися на 1,9 млн га, багаторічних насаджень – на 9 тис. га). Крім того, територія близько 1 млн га потребує обстеження на наявність вибухонебезпечних предметів. Значних збитків зазнало рослинництво. Зокрема, втрата обсягів виробництва продукції рослинництва в натуральних величинах 2022 р., порівняно з попереднім роком, становить 35–40 %, що зумовлено скороченням посівних площ (через тимчасову окупацію територій України) і нижчою врожайністю культур, порівняно з попереднім роком» [2, 52]. За повідомленням першого заступника міністра аграрної політики та продовольства України Т. Висоцького, «окупанти викрали понад 500 тис. т зерна з тимчасово окупованих територій, незаконно вивезли десятки тис.т. соняшникової олії, сотні кілограмів овочів. Суттєво постраждала тваринницька галузь. За даними Мінагрополітики, через військові дії втрачено 15–20 % поголів'я великої рогатої худоби, свиней і птиці. Найбільше постраждали господарства Чернігівської, Харківської, Сумської, Київської, Донецької, Луганської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької областей, де на початку 2022 р. було сконцентровано за всіма категоріями господарств: поголів'я ВРХ – 25,3 %, корів – 25,8 %, свиней – 31,5 %, овець та кіз – 28,2 %, птиці – 24,9 %. Виробництво продукції тваринництва у зазначених областях становило: м'яса – 20 %, молока – 28,7 %, яєць – 44,8 %» [2,52].

Розглянемо основні ризики які здійснили негативний вплив на: «функціонування аграрного сектору економіки України у 2022 р. в умовах повномасштабної війни. На значній частині сільськогосподарських земель стало неможливим проведення сільськогосподарської діяльності, оскільки вони або окуповані, або перебувають під постійними обстрілами, або заміновані (у 2022 р. порівняно з 2021 р. загальна посівна площа скоротилася на 20 %). Зменшилися обсяги внесення добрив та засобів захисту рослин, що

знижує врожайність сільськогосподарських культур та погіршує якісний склад земель. За попередніми оцінками, внутрішнє споживання азотних добрив за 2022 р. знизилося на 40–55 % – з 4,75 млн т до 2–2,9 млн т. На територіях, де велися активні бойові дії, згубного впливу зазнали сільськогосподарські угіддя, якісний стан яких значно погіршився і в майбутньому потребуватиме виділення суттєвих коштів на їх повернення до активного сільськогосподарського вжитку. Значні масштаби воєнного забруднення призведуть до виведення з обробітку на невизначений термін чималих земельних площ, які використовуються для вирощування харчової продукції. Наразі третина українських земель стала зоною ризикового сільського господарства. Погіршилася забезпеченість сільгосппідприємств технікою – продажі комбайнів за 7 міс. 2022 р. порівняно з аналогічним періодом 2021 р. зменшилися у 2,4 рази, тракторів – удвічі[8], що відбувається на тлі значних фізичних втрат техніки внаслідок бойових дій чи її викрадення окупантами. За оцінками, 84,2 тис. одиниць техніки та устаткування (11 % наявних до 24 лютого 2022 р.) є повністю або частково пошкодженими» [2, 52].

Проведені нами дослідження свідчать, що: внаслідок бойових дій частина працівників сільгосппідприємств та фермерів була вимушена не тільки припинити економічну діяльність в аграрному секторі, а й залишити власні домівки. За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО), понад 150 000 фермерів / працівників продовольчої системи безпосередньо постраждали від війни та/або були змушені мігрувати. Перспектива відновлення їх економічної діяльності на власних землях є невизначеною, що може призвести до їх виходу з аграрного бізнесу або зміни спеціалізації. У складному становищі опинилися дрібнотоварні виробники, які вирощували сезонну продукцію, відігравали важливу роль у забезпеченні зайнятості й доходів сільського населення. Втрата частини об'єктів інфраструктури зберігання та первинної переробки сільськогосподарської продукції, ускладнення збуту продукції на зовнішні ринки. Ворог цілеспрямовано знищував зерносховища, продовольчі склади, логістичну

інфраструктуру, а також ускладнював експортні поставки української аграрної продукції, що знизило доходи агровиробників, а в умовах труднощів зберігання через брак електроенергії це може призвести до погіршення якості й навіть до втрати частини врожаю. Унаслідок широкомасштабної збройної агресії РФ на тривалий час заблоковано українські чорноморські порти – основний канал експортних поставок вітчизняної агропромислової продукції (до вторгнення РФ понад 90 % зернових та олійних культур експортувалося саме морським шляхом). Виявилися труднощі, пов’язані з інфраструктурою зберігання зерна. За оцінками, дефіцит складських потужностей (10–15 млн т)[11] через знищення зерносховищ збільшився до 20 млн т.

Недивлячись на труднощі, з якими стикнувся агробізнес, він проявив свою міцність та потужність. Так, у 2022 році за: «повідомленням Мінагрополітики, у 2022 р. зібрано понад 67 млн т врожаю, що стало одним з п’яти кращих показників за 30 років. Станом на 12 січня 2023 р. зернових та зернобобових культур зібрано на площі 10,9 млн га (94 %), намолочено 50,965 млн т зерна, зокрема: пшениці обмолочено на 4,979 млн га (100 %), намолочено – 20,2 млн т; кукурудзи на зерно обмолочено на 3,6 млн га (85 %), намолочено – 23,5 млн т. Соняшника зібрано на площі 4,8 млн га (99 %), намолочено 10,5 млн т насіння; сої – на площі 1,5 млн га (100 %), намолочено 3,7 млн т; ріпаку – на площі 1,1 млн га (100 %), намолочено 3,2 млн т. насіння. Україна залишилася одним з гарантів забезпечення продовольчої безпеки у світі. Україна, Туреччина та ООН 22 липня 2022 р. підписали Ініціативу щодо безпечного транспортування зерна та продуктів харчування з українських портів (зернову угоду), що забезпечило відновлення експорту зерна та пов’язаних з ним харчових продуктів з трьох морських торговельних портів – «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний». Дзеркальну угоду з Туреччиною та ООН також підписала РФ. Строк дії угоди становив 120 днів; 17 листопада 2022 р. її було продовжено ще на такий самий термін. Загалом за 11 місяців 2022 р. Україна експортувала 50,9 млн т продукції АПК та харчової промисловості на загальну суму 21,1 млрд дол. США. Серед зазначеної

продукції було експортовано: кукурудзи – 21,9 млн т на суму 5,3 млрд дол. США; пшениці – 9,6 млн т на суму 2,3 млрд дол. США; олії соняшникової – 3,9 млн т на суму 5,0 млрд дол. США; насіння ріпаку – 2,9 млн т на суму 1,4 млрд дол. США. За даними Мінінфраструктури, щомісяця із трьох українських портів – «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний» – планується експортувати 5 млн т зерна[16]. Загалом за 150 днів, від відправлення першого судна з одеських портів, у рамках «зернового коридору» з України вийшло 605 кораблів. За період роботи «зернового коридору» з України вивезено 15,9 млн т агропродукції, зокрема пшениці – 4,7 млн т, кукурудзи – 7 млн т.

У 2023 році суттєво: «скоротилась посівна площа сільськогосподарських культур та їх валовий збір. За попередніми даними структурних підрозділів обласних державних адміністрацій, очікувана посівна площа всіх категорій господарств на підконтрольній території України під урожай 2023 р. має скласти 21,8 млн га, що на 6,8 млн га менше від показника 2021 р. (28,6 млн га). Складна ситуація спостерігається і у тваринницькій галузі, передусім через скорочення поголів'я тварин у господарствах населення, зростання витрат на виробництво (через повномасштабну війну збільшення витрат на тваринництво відчули 64 % домогосподарств) й відсутність фінансових ресурсів у аграріїв для відбудови зруйнованих тваринницьких приміщень та закупівлі молодняку тварин. На функціонування галузі впливатиме й стан забезпечення тваринницьких підприємств електроенергією, від стабільного постачання якої залежать системи вентиляції, опалення та годівлі, а також охолодження і зберігання продукції» [2, 12, 19].

В цій ситуації агробізнес вимагає нагального вирішення наступних проблем:

- забезпечення умов для проведення аграріями всього необхідного комплексу польових робіт;
- сприяти відновленню поголів'я тварин та відбудові тваринницьких комплексів, продовжувати дії зернової ініціативи;

- збільшення терміну її реалізації на рік або до припинення дії воєнного стану;

- проведення заходів щодо адаптація аграрної політики України до відповідних положень Спільної аграрної політики ЄС.

2.2. Оцінка фінансового стану ТОВ «Промислова група «Харвест»

Оцінку фінансового стану ТОВ «Промислова група «Харвест», аналіз динаміки складу та структури джерел власних та залучених коштів нами прораховано за даними фінансової звітності

Для оцінки майнового стану досить важливо з'ясувати, які джерела формування капіталу має підприємство у своєму розпорядженні (табл. 2.1.).

Таблиця 2.1 - Аналіз складу та структури джерел коштів ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020- 2022 роки

Джерела коштів	Показник станом на					
	31.12.2020р.		31.12.2021р.		31.12.2022р.	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Статутний капітал	425,5	7,57	425,5	4,94	425,5	7,59
Інший додатковий капітал	746,2	13,4	746,2	8,66	746,2	13,4
Резервний капітал	3047,4	54,3	4830,6	55,99	3384,8	45,06
Нерозподілений прибуток (непокріті збитки)	337,6	6,04	2610,0	30,26	1446,4	19,26
Всього по I розділу	4556,3	81,23	8612,0	99,82	6002,6	79,89
Довгострокові кредити банків	0	0	0	0	780,6	10,38
Короткострокові кредити банків	1051,7	18,77	0	0	728,9	9,68
Поточні зобов'язання: - з бюджетом	1,9	0,03	17,0	0,18	1,8	0,04
Інші поточні зобов'язання	0	0	0	0	0,8	0,01
Всього по IV розділу	1053,5	18,79	17,0	0,18	731,6	9,74
Баланс	5609,8	100	8629,2	100	7514,8	100

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Проаналізувавши пасив балансу ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020- 2022 роки, можна зробити висновок, що протягом вказаного періоду, в зв'язку з кризовими явищами в економіці країни, відбуваються значні коливання в складі та структурі джерел коштів підприємства. Загалом, з таблиці 2.1. видно, що збільшення джерел формування майна ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020- 2022 роки на 1904,8 тис. грн. обумовлено зменшенням суми залучених коштів на 312,4 тис. грн. Разом з цим власний капітал збільшився на 1446,4 тис. грн. Збільшення власних коштів зумовлено збільшенням всіх складових власного капіталу, окрім статутного капіталу та іншого додаткового капіталу, які впродовж трьох досліджуваних років залишалися незмінними.

Короткострокові кредити ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки залучало в 2020 році на суму 1051,6 тис. грн. В 2020 році сума кредиту була погашена, а в 2022 році підприємство знову отримало кредит в сумі 1509,3 тис. грн. Заборгованість перед постачальниками та інші види кредиту товариство не залучало. Спостерігається коливання зобов'язань перед бюджетом. Зміни у структурі та динаміці можна прослідкувати в таблиці 2.2.

Проведені нами дослідження свідчать, що основну частину власного капіталу підприємства складає резервний капітал, що забезпечує необхідну кількість резервних ресурсів забезпечує підприємству спроможність у разі надзвичайних ситуацій та іншого роду випадків вчасно розраховуватись з боргами та покривати збитки, що можуть виникнути. Слід звернути увагу, що у 2021 році основну частину власного капіталу ТОВ «Промислова група «Харвест» складає резервний капітал, але ж його величина в порівнянні з попереднім роком зменшилась і складає – 56,11% всього власного капіталу підприємства.

Таблиця 2.2 - Динаміка складу та структури джерел коштів підприємства ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки

Джерела коштів	Відхилення					
	абсолютне ($\pm$)			відносне (%)		
	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020
Статутний капітал	0	0	0	0	0	0
Інший додатковий капітал	0	0	0	0	0	0
Резервний капітал	1783,4	-1445,9	337,6	36,93	-42,73	9,99
Нерозподілений прибуток	2272,6	-1163,8	1108,9	87,07	-80,51	76,68
Всього по I розділу	4055,9	-2609,6	1446,4	47,08	-2609,6	24,08
Довгострокові кредити банків	0	780,5	780,5	0	100	100
Короткострокові кредити банків	-1051,6	728,8	-322,8	-100	100	-44,29
Поточні зобов'язання: - з бюджетом	15,2	-15,1	0,1	89,4	-794,7	5,26
Інші поточні зобов'язання	0	0,8	0,8	0	100	100
Всього по IV розділу	-1036,4	714,5	-312,4	-6096,47	9,54	-44
Баланс	3019,4	-1114,5	1904,9	34,99	-14,8	25,35

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Значно зменшилась частка статутного капіталу та становить 4,93% від величини власного капіталу. Досить стрімко зросла величина нерозподіленого прибутку на 22,88 %. Так, на початок 2019 року нерозподілений прибуток складав 30,3% від величини власного капіталу, тому значного зменшення зазнала величина іншого додаткового капіталу. В 2021 році відсоткове відношення іншого додаткового капіталу до власного капіталу підприємства скоротилося і становить 8,67%.

Отже, протягом 2020-2022 років на ТОВ «Промислова група «Харвест» спостерігається коливання усіх складових власного капіталу. Проте основну частку впродовж 2020-2022 років продовжує займати резервний капітал. В 2020 році збільшується частка нерозподіленого прибутку. Це забезпечує ТОВ

«Промислова група «Харвест» стійке функціонування на ринку в сучасних економічних умовах та підвищує рівень його платоспроможності, рентабельності та фінансової стійкості.

Для оцінки фінансово-майнового стану ТОВ «Промислова група «Харвест» важливо дослідити величину та тенденції зміни активів підприємства протягом 2019-2022 років. Інформація щодо розміщення капіталу, яке в розпорядженні підприємства, знаходиться в активі балансу. За цими даними можна встановити, які зміни сталися в активах підприємства, яку частину становить нерухомість підприємства, а яку – оборотні кошти. Аналітичний розрахунок, що відображає динаміку та структуру активу балансу, приведений в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Аналіз ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2019 -2022 роки

Засоби підприємства	Показник (тис. грн.) станом на			Питома вага			Зміни в структурі (%)		
	Станом на 31.12.			Станом на 31.12.					
	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2021/2019	2022/2020	2022/2021
I. Необоротні активи	2982,2	5959,0	4688,8	53,17	69,07	62,5	15,8	-6,68	9,25
Виробничі запаси	491,4	575,0	5906,0	8,78	6,67	7,89	-2,1	1,22	-0,88
Поточні біологічні активи	17,6	0	0	0,31	0	0	-0,32	0	-0,31
Незавершене виробництво	673,3	725,0	943,3	12,0	8,5	12,56	-3,7	4,16	0,56
Готова продукція	1282,9	1005,0	1025,3	22,88	11,66	13,65	-11,23	1,97	-9,25
Дебіторська заборгованість з бюджетом	99,0	0	63,5	1,77	0	0,83	-1,78	0,85	-0,94
Інша дебіторська заборгованість	52,3	9,0	13,8	0,92	0,1	0,17	-0,82	0,07	-0,74
Грошові кошти	11,2	356,0	189,6	0,2	4,13	2,52	3,93	-1,61	2,32
Всього за розділом II	2627,5	2670,0	2825,7	46,85	30,95	37,6	-15,8	6,67	-9,25
Баланс	5609,6	8629,0	7514,6	100	100	100	-	-	-

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Аналіз активів ТОВ «Промислова група «Харвест» показує, що їх абсолютна сума загалом протягом 2020-2022 років збільшилась на 1904,8 тис. грн. Деталізуючи інформацію, спостерігаємо, що в 2021 році їх сума збільшилась на 3019,5 тис. грн., але в 2022 році порівняно з 2021 роком їх сума зменшилась аж на 14,0%, проте перебувала більшою за даний показник в 2020 році на 25%, що виникло через нестабільність економіки країни, зростання цін на сировину, неспроможність дебіторів своєчасно та в повному обсязі розраховуватися зі своїми зобов'язаннями із підприємством.

Структура активів ТОВ «Промислова група «Харвест» впродовж 2020-2022 років суттєво змінилася: збільшилась частка основного капіталу на 9,25%, а оборотного відповідно зменшилась. Що є свідченням високого попиту продукції підприємства на ринку. У зв'язку з цим змінилась органічна структура капіталу: на кінець 2020 року відношення оборотного капіталу до основного становило – 0,88, на кінець 2021 року – 0,45, а на кінець 2022 року – 0,6, що в підсумку сприяє уповільненню його оборотності.

Дослідження показали, що ТОВ «Промислова група «Харвест» у 2020 році придбала Трактор колісний Zetor proxima 85, виробництва Словенія, вантажопідйомністю 4000 кг., зі швидкістю обертання 540/540E/1000 об/хв, типу – Рядний, з потужністю 62 к. с. (45.57 кВт), на дизельному паливі з кількістю циліндрів – 4, типом керування - механіка. Zetor виготовляє шість моделей тракторів: Zetor Utilix, Zetor Hortus, Zetor Major, Zetor Proxima, Zetor Forterra и Zetor Crystal. Це придбання дасть змогу пришвидшити обробіток ґрунту тим самим прискорити технологічний процес.

Зменшення дебіторської заборгованості свідчить про збільшення спроможності підприємства забезпечувати себе коштами на здійснення фінансово-господарської діяльності, виплати заробітної плати та ін. А отже і підвищується рівень платоспроможності підприємства. Зміни у структурі можна прослідкувати в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Динаміка складу та структури джерел коштів ТОВ
«Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки

Засоби підприємства	Відхилення					
	Абсолютне (±)			Відносне (%)		
	2021/ 2020	2022/ 2021	2022 /2020	2021/ 2020	2022/ 2021	2022 /2020
Необоротні активи	2976,8	-1270,4	1706,7	49,98	-27,2	36,37
Виробничі запаси	83,69	5331,0	5414,8	14,5	90,3	91,7
Поточні біологічні активи	-17,6	0	-17,5	-100	0	-100
Незавершене виробництво	51,79	218,2	270	7,14	23,13	28,63
Готова продукція	-277,79	20,18	-257,6	-27,64	1,97	-25,13
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	-99,0	63,4	-35,8	-100	100	-56,37
Інша дебіторська заборгованість	-43,39	4,87	-38,34	-482,22	35,25	-276,28
Грошові кошти в нац. валюті	344,7	-166,6	178,5	96,84	-87,8	94,1
Всього по розділу	42,49	155,79	198,29	1,61	5,51	7,02
Баланс	3019,4	-1114,4	1904,9	34,99	-14,83	25,35

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Проведений аналіз свідчить про те, що структура фінансових ресурсів ТОВ «Промислова група «Харвест» за аналізуючий період була повільно задовільною. Це пов'язано зі зменшенням кредиторської та дебіторської заборгованості підприємства в 2020 році та їх зростанням в наступному періоді. Також, спостерігається постійне зменшення оборотності активів підприємства.

При оцінці фінансового стану підприємства велике значення відіграє аналіз ділової активності. Для аналізу основних показників ділової активності проведемо розрахунки використовуючи дані фінансової звітності ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки, результати проведених нами розрахунків занесемо у таблицю 2.5.

Таблиця 2.5 - Аналіз показників ділової активності ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки

Показник	Станом на 31.12		
	2020р	2021р.	2022р.
Фондовіддача	1,16	2,96	2,3
Оборотність коштів у розрахунках (у обертах)	22,7	1951,8	133,7
Оборотність коштів у розрахунках (у днях)	16,1	0,1	2,7
Оборотність запасів (у обертах)	0,9	7,8	2,6
Оборотність запасів (у днях)	414,8	47,3	142,1
Тривалість операційного циклу	430,9	47,5	144,8
Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)	0,5	0	0,1
Тривалість фінансового циклу	431,5	47,5	144,9
Оборотність власного капіталу	0,8	2,1	1,7
Оборотність капіталу	0,6	2,1	1,4

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Згідно даних табл. 2.5. спостерігаємо, що у 2020 році оборотність власного капіталу підвищується, що активно сприяє швидкому отриманню прибутку та підвищенню платоспроможності ТОВ «Промислова група «Харвест». Вже в 2021 році спостерігається негативна тенденція даного показника, а отже і зменшення платоспроможності ТОВ «Промислова група «Харвест». Скорочення тривалості операційного циклу підвищує ефективність операційної діяльності та його швидкість. За 2020 – 2022 роки ми спостерігаємо скорочення тривалості операційного циклу, що є позитивним явищем.

Коефіцієнт оборотності капіталу у 2021 році збільшився, а у 2022 році зменшився, це є свідченням того, що на одиницю основних фондів припадало у 2020 році- 0,6 грн. власного капіталу, у 2021 році – 2,1, а у 2022 році- 1,4. Цей показник знаходиться на достатньому рівні.

Як видно, показник фондовіддачі має тенденцію до збільшення. У 2021 році в порівнянні із 2020 роком., у 2022 році навпаки – до зменшення. Така тенденція пов'язана із зменшенням середньої вартості основних засобів.

Ефективність використання власного капіталу підприємством у 2022 році порівняно з 2020 та 2021 роками зросла, це пов'язано із стрімким збільшенням виручки від реалізації продукції. Зміну показників ділової активності підприємства наведено в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 - Динаміка змін значень показників ділової активності ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки

Показник	Відхилення					
	Абсолютне ($\pm$)			Відносне (%)		
	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020
Фондовіддача	1,8	-0,76	1,05	61,02	-34,2	47,74
Оборотність коштів у розрахунках (у обертах)	1928,9	-1817,9	111,02	98,85	1359,9	83,05
Оборотність коштів у розрахунках (у днях)	-15,8	2,55	-13,38	-8368,44	93,06	-489,37
Оборотність запасів (у обертах)	6,85	-5,16	1,68	88,63	200,36	65,77
Оборотність запасів (у днях)	-367,47	94,73	-272,8	0	66,8	-336,4
Тривалість операційного циклу	-383,37	97,26	-286,14	-807,68	-200,34	-397,69
Оборотність кредиторської заборгованості (у днях)	-0,47	0,12	-0,36	-777,23	100,0	-192,09
Тривалість фінансового циклу	-383,89	97,37	-286,47	-808,69	67,21	-97,79
Оборотність власного капіталу	1,27	-0,33	0,96	63,21	-18,6	56,37
Оборотність капіталу	1,48	-0,62	0,71	70,19	-48,6	55,44

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Після проведеного аналізу абсолютного та відносного відхилення показників ділової активності ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки можна зробити наступні висновки:

- впродовж 2020 -2022 років відбулося зменшення показника оборотності коштів у розрахунках (у днях) – на 13 днів в 2021 році порівняно з 2020. Це пояснюється зменшенням дебіторської заборгованості ТОВ «Промислова група «Харвест» в 2022 році в порівнянні з 2020 майже в 2 рази;
- збільшення показників фондовіддачі, оборотності коштів у розрахунках та оборотності запасів на 61% та 47%, в 2022 в порівнянні з 2021

роком, та в 2022 порівняно з 2020 роком відповідно, вказує на ефективне використання наявних у підприємства фінансових ресурсів;

- ефективність використання власного капіталу на ТОВ «Промислова група «Харвест» у 2022 році порівняно з 2021 та 2022 роками зростає на 63% і 18% відповідно, це пов'язано із зростанням виручки від реалізації продукції та зростання ціни на вирощену сільськогосподарську продукцію;

- впродовж 2021 року відбувається зменшення показників оборотності коштів у розрахунках (у днях) та оборотності запасів (у днях) – це є позитивною тенденцією, оскільки дані показники показують зменшення періоду протягом якого запаси та оборотні кошти трансформуються у виручку від реалізованої продукції. Проте в 2022 році дана тенденція змінюється в протилежну сторону, а це свідчить про зростання періоду трансформації запасів та оборотних коштів у виручку.

Далі, проаналізуємо фінансову стійкість ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020 -2022 роки, в результаті чого виявимо ступінь фінансової незалежності підприємства щодо володіння своїм майном і його використання. З метою визначення типу фінансової стійкості ТОВ «Промислова група «Харвест» складемо агрегований баланс та визначимо позиції активу та пасиву за їх рівнем та ступенем.

2.3. Оцінка рівня конкурентоспроможності ТОВ «Промислова група « Харвест»

Високий рівень конкурентоспроможності мають підприємства з високим рівнем фінансової сталості, а у порівнянні з іншими підприємствами мають певні конкурентні переваги, серед яких: нарощення матеріально – технічної бази, раціональна структура майна та капіталу, висока рентабельність та ділова активність, постійне нарощення обсягів виробництва та збуту продукції власного виробництва. Отримані дані можуть визначити стратегічні цілі та

засоби їх досягнення для забезпечення подальшого розвитку господарюючих суб'єктів.

Визначення рівня конкурентоспроможності є складним і трудомістким завданням. Незважаючи на його трудомісткість, він дає реальну можливість дослідивши власні результати господарювання визначити відхилення не лише від результатів діяльності підприємств-конкурентів, а й підприємства еталону. Що в кінцевому підсумку дозволяє підприємству виявити слабкі місця та обрати конкретні заходи щодо їх ліквідації в намаганні наблизитися до рівня господарювання підприємства, обраного за еталон. Проте, на сьогоднішній день існує безліч методик, котрі можуть допомогти підприємству визначити власний конкурентний статус, а саме: оцінка потенційних конкурентних переваг за належною їм часткою ринку; оцінка рівня конкурентоспроможності за допомогою індексу Герфіндаля; оцінка рівня конкурентоспроможності за допомогою індексу Лернера тощо. Дала визначимо рівень фінансової стійкості ТОВ «Промислова група «Харвест».

З метою більш повного дослідження фінансової стійкості ТОВ «Промислова група «Харвест» самого лише аналізу агрегованого балансу замало. Тому доцільно розрахувати основні показники фінансової стійкості, а результати наших розрахунків занести у таблицю 2.7.

Отже, фінансовий стан ТОВ «Промислова група «Харвест» абсолютно стійким. Але згідно проведеного нами аналізу показники фінансової стійкості ТОВ «Промислова група «Харвест» впродовж трьох років змінювались із незначними відхиленнями, при цьому перебуваючи в межах нормативних значень.

Так, кількість власних обігових коштів в 2021 році зросла, а в 2022 – скоротилась. Наявність цього коефіцієнта свідчить про здатність платити поточні борги та про можливість розширити виробництво.

Таблиця 2.7 - Аналіз показників фінансової стійкості ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020 – 2022 роки

Показник	Станом на 31.12.		
	2020року	2021року	2022року
Власні обігові кошти	1574,1	2653	2094,3
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,6	0,99	0,46
Маневреність робочого капіталу	1,55	0,87	1,22
Маневреність власних обігових коштів	0,007	0,13	0,14
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами	0,64	1,15	0,51
Коефіцієнт покриття запасів	1,07	1,15	0,8
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,81	0,99	0,8
Коефіцієнт фінансової залежності	1,23	1	1,25
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,35	0,31	0,22
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,19	0,002	0,2
Коефіцієнт фінансової стабільності	4,33	506,59	3,97
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,81	0,99	0,9

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Завдяки збільшенню власного капіталу в 2021 році даний коефіцієнт збільшується. Проте в 2022 році у зв'язку із зменшенням величини оборотних активів, коефіцієнт наявності власних обігових коштів знижується, та все ж перебуває більшим за даний показник в 2020 році.

Динаміку змін значень показників фінансової стійкості підприємства у розрізі трьох років можна згрупувати у вигляді таблиці (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 - Динаміка змін значень показників фінансової стійкості підприємства ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020 – 2022 роки

Показник	Абсолютне відхилення(-,+)			Відносне відхилення (%)		
	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020	2021/ 2020	2022/ 2021	2022/ 2020
Власні обігові кошти	1078,8	-558,6	520,3	40,68	-26,66	24,85
Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	0,37	-0,55	-0,15	39,37	-115,24	-30,41
Маневреність робочого капіталу	-0,69	0,36	-0,34	-78,2	28,7	-27,1
Маневреність власних обігових коштів	0,122	0,01	0,13	94,6	7,2	95,0
Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами	0,52	-0,65	-0,12	44,34	-125,3	-25,5
Коефіцієнт покриття запасів	0,08	-0,35	-0,27	6,96	-43,75	-33,75
Коефіцієнт фінансової незалежності	0,18	-0,18	-0,01	18,18	-23,75	-1,25
Коефіцієнт фінансової залежності	-0,23	0,25	0,02	-23	20	1,6
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	-0,04	-0,09	-0,13	-12,9	-40,9	-59,09
Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,18	0,19	0,01	-9400,0	99,0	5,0
Коефіцієнт фінансової стабільності	502,28	-502,62	-0,36	99,15	-99,22	-9,07
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,18	-0,09	0,09	18,18	-10	10

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Згідно даних табл. 2.8. у підприємства збільшилася частка абсолютно ліквідних активів у власних обігових коштах на 12% та 13% відповідно у 2020 році в порівнянні з попереднім та 2022 році в порівнянні з 2020 роком. Тобто, це говорить про те, що на ТОВ «Промислова група «Харвест» зростає та частина коштів, що забезпечує свободу фінансового маневру. В 2022 році частка абсолютно ліквідних активів у власних обігових коштах зменшилась на

1%, але це в значних розмірах не вплинуло на фінансову стійкість підприємства.

Коефіцієнт маневреності робочого капіталу впродовж аналізуючого періоду на ТОВС «Промислова група «Харвест» зменшився на 27%, внаслідок чого прискорюється оборотність обігових коштів та підвищується платоспроможність підприємства. Але в порівнянні з попереднім роком спостерігається збільшення маневреності робочого капіталу 28%. Така тенденція говорить про те, що у звітному, 2022 році, збільшилась частка матеріальних, виробничих активів у власних обігових коштах. Це негативно впливає на фінансовий стан підприємства, оскільки зростання величини запасів, призведе до уповільнення оборотності обігових коштів, а в умовах інфляції – до залучення дорогих кредитів, що зменшує платоспроможність підприємства.

У 2022 зменшилась забезпеченість запасів з найменшою ліквідністю у складі оборотних активів довгостроковими стабільними джерелами фінансування у порівнянні з 2020 роком на 25%. В свою чергу, у 2021 році частка запасів збільшується на 44%.

Розглянемо значення показників фінансової залежності та незалежності. В 2020 році серед капіталу підприємства функціонував залучений капітал у вигляді банківського кредиту. В наступному році кредит був погашений і коефіцієнт збільшився майже на 19%. В 2022 році показник фінансової незалежності зменшується на 23% в порівнянні з 2021 роком. Це пов'язано із отриманням підприємством нового кредиту в банку.

Показник фінансової залежності, який обернений до показника фінансової незалежності в 2022 році збільшується, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Даний показник показує, що в 2020 році на одиницю власного капіталу припадало 1,23 одиниці сукупних джерел; в 2020 році – 1 одиниця; а в 2015 році – 1,25 одиниці сукупних джерел.

Підсумовуючи вище сказане, можна зазначити, що майже всі показники відповідають нормативним значенням проте мають тенденцію до зменшення.

Таблиця 2.9 - Аналіз показників рентабельності ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки

Показник	Станом на 31.12			Абсолютне відхилення (±)			Відносне відхилення (%)		
	2020	2021	2022	2021/2020	2022/2021	2022/2020	2021/2020	2022/2021	2022/2020
Рентабельність продукції	0,83	0,83	0,83	0	0	0	0	0	0
Рентабельність виробничих фондів	0,08	0,36	0,23	0,28	-0,13	0,15	77,78	-56,5	65,22
Рентабельність основної діяльності	1,09	0,77	0,6	-0,32	-0,17	-0,49	-41,5	-28,3	-81,6
Рентабельність сукупного капіталу	0,06	0,3	0,19	0,24	-0,11	0,13	80	-57,9	68,42
Рентабельність власного капіталу	0,07	0,3	0,24	0,23	-0,06	0,17	76,67	-25	70,83
Період окупності власного капіталу	13,5	3,3	4,15	-10,2	0,85	-9,35	-309	20,48	-225,3
Рентабельність капіталу за чистим прибутком	0,06	0,3	0,19	0,24	-0,11	0,13	80	-57,9	68,42
Рентабельність реалізованої продукції за прибутком від операційної діяльності	0,11	0,17	0,16	0,06	-0,01	0,05	35,29	-6,25	31,25
Коефіцієнт реінвестування	10,0 2	2,85	3,34	-7,17	0,49	-6,68	-251,5 7	14,67	-200
Стійкість економічного зростання	0,74	0,86	0,8	0,12	-0,06	0,06	13,95	-7,5	7,5
Період окупності капіталу	13,4 9	3,29	4,15	-10,2	0,86	-9,34	-310,0 3	20,72	-225,06

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Частка абсолютно ліквідних активів у власних обігових коштах в 2022 році збільшилась на 95% в порівнянні з 2020 роком, в порівнянні з 2021 роком

показник маневреності власних оборотних коштів збільшився на 7%; спостерігається коливання рівня платоспроможності в 2021 та 2022 роках. Це пов'язано із коливаннями кредиторської заборгованості в зазначений період.

Зростає кількість запасів на 6% в 2020, проте в 2022 р. відбувається негативна тенденція даного показника. За 3 роки спостерігається зниження коефіцієнту фінансової незалежності на 1,25%, що негативно впливає на фінансову стійкість підприємства.

Дала проведемо аналіз рентабельності ТОВ «Промислова група «Харвест», розраховані показники можна використовувати як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення. Адже, вони більш повно, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати господарювання, тому що їх величина показує співвідношення між наявними та використаними ресурсами.

Проведемо розрахунки, а результати цих розрахунків занесемо у таблицю 2.9.

Згідно проведеного аналізу, можна зробити висновки про рентабельність ТОВ «Промислова група «Харвест». Коефіцієнт рентабельності виробничих фондів впродовж трьох років зростає на 65%, що свідчить про підвищення кількості чистого прибутку на одиницю продукції.

Взагалі, рентабельність характеризує ефективність реалізації, отже, позитивним є зростання даного показника. Аналізуючи рентабельність реалізованої продукції ми спостерігаємо незначне збільшення даного показника, також несуттєво збільшується стійкість економічного зростання, що свідчить про грамотну та виважену стратегію розвитку ТОВ «Промислова група «Харвест»

Отже, зробивши аналіз фінансово-майнового стану ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки та його ділової активності можна зробити висновок, що в 2022 році відбувається значне погіршення фінансового стану, зменшення ефективності використання обігових коштів, зростання тривалості операційного циклу та зростання періоду оборотності коштів у розрахунках та запасів підприємства. В 2022 році в зв'язку з кризовими явищами в економіці

країни чистий дохід підприємства скоротився аж на 1163,7 тис. грн., тобто на 44,5%.

Отже, ТОВ «Промислова група «Харвест» з метою підвищення конкурентоздатності (зменшенням витрат, впровадженням нових технологій, доступом до нових ринків збуту тощо), отриманням переваг в довгостроковому періоді керуються економічними мотивами:

- отримання або збільшення прибутку,
- встановлення контролю за цінами,
- захоплення частки ринку,
- підвищення інвестиційної привабливості.

Отже, ми визначили за допомогою порівняння результатів фінансово-господарської діяльності рівень конкурентоспроможності ТОВ «Промислова група «Харвест», тобто на основі показників переважно комерційного характеру. Разом з тим, процеси діяльності супроводжуються також і соціальними ефектами:

- створенням нових робочих місць,
- покращенням іміджу підприємства,
- зняттям соціальної напруги в колективі тощо.

Забезпечення конкурентоспроможності на основі організаційних нововведень, що відносяться до ринкових механізмів, визначають подальший сталий розвиток ТОВ «Промислова група «Харвест».

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ АГРОБІЗНЕСУ

3.1. Етапи підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу

З метою підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу важливо використовувати SWOT-аналіз, який дозволить визначити слабкі і сильні сторони конкурентних переваг підприємства. Використовуємо вже знайому методику та прийоми SWOT-аналізу.

Таблиця 3.1 - SWOT-аналіз рівня конкурентоспроможності підприємств
агробізнесу

Можливості Довіра іноземних інвесторів, можливість отримання європейських грантів Збільшення попиту на унікальну продукцію агровиробництва Застосування інноваційних та цифрових технологій в агробізнесі Будівництво нових виробничих потужностей, філій, терміналів	Загрози Масовий відтік сільського населення Недостатнє використання виробничих площ, виробничого потенціалу Недосконалість нормативно-правового забезпечення Військово-політичні потрясіння
Сильні сторони Випуск нових видів продукції Випуск зеленої продукції Випуск екологічно чистої продукції Впровадження новітніх технологій Використання державно-приватного партнерства	Слабкі сторони Плинність кадрів, трудова міграція, відтік сільського населення Наявність застарілої агротехніки Тривалий процес виробництва та особливі вимоги до зберігання аграрної продукції Постійний контроль за виробництвом, за виробничими технологіями

Джерело: [складено та узагальнено автором]

Проведення SWOT-аналізу має значний вплив в процесі здійснення стратегічного планування в аграрному підприємстві, адже його методика – ефективний та доступний засіб оцінки стану проблемної та управлінської ситуації на підприємстві.

Отже, нами пропонується визначати конкурентоспроможність визначається у здатності досягти стійких темпів зростання при цьому забезпечивши приріст заробітної плати працівників, просування вирощеної продукції на активних ринках та здатність адаптування до мінливостей та змін.

В процесі визначення рівня конкурентоспроможності підприємства доцільним є визначення критеріїв формування конкурентних переваг, які може використовувати підприємство (рисунок 3.1)



Рисунок 3.1 - Критерії формування конкурентних переваг

Джерело: [13,15]

З метою підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств агробізнесу доцільно використовувати новітні технологічні рівні бізнес-моделей, застосування інфокомунікаційних та інноваційних технологій, модернізації виробництва, проводити технічну модернізацію процесів

виробництва через застосування портативних лабораторій, супутникового обладнання, сенсорного обладнання, навігаційних та дистанційних засобів передачі даних, використання засобів сучасного контролю.

Важливими елементами конкурентоспроможності аграрних підприємств, які визначають їх потенційні конкурентні переваги є :

- конкурентоспроможність у боротьбі за споживача;
- здатність та можливість аналізувати ймовірнісні зовнішні та внутрішні зміни, передбачувати їх та відповідним чином реагувати;
- здатність у визначений час мобілізувати необхідну кількість ресурсів;
- здатність підтримувати на достатньому рівні продуктивність праці та її ефективність;



Рисунок 3.2 - Напрямки стратегічного управління конкурентоспроможністю підприємства агробізнесу

Джерело: [15, 29]

- здатність досягати збалансованого рівня ліквідності та платоспроможності, ринкової стабільності та високої ефективності та ефективності діяльності.

Використовуючи проведені нами дослідження сформуємо стратегію підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства агробізнесу (рисунок 3.2.).

Задля швидкого зростання «конкурентоспроможності продукції та підвищення економічної ефективності виступає закупівельна діяльність зернотрейдера.

Основними завданнями в даній сфері виступає:

- забезпечення умов закупівлі та реалізації продукції за ціною, що повинна дати можливість ефективним виробникам отримати прибуток для розширення та вдосконалення виробництва;
- забезпечення умов до підвищення конкурентоздатності української агропродукції на внутрішньому та зовнішніх ринках;
- визначення стратегічних галузевих пріоритетів за рахунок збалансованого використання ринкових та державних механізмів регулювання [10, 14].

Підвищення рівня конкурентоспроможності має відповідати вимогам економічної безпеки підприємства. Основні завдання конкурентоспроможності підприємства в контексті економічної безпеки представлені на рисунку 3.3.



Рисунок 3.3 – Основні завдання в контексті концепції економічної безпеки підприємств

Джерело: [15, 29]

Стратегічне управління аграрними «підприємствами є важливим за умов мінливого зовнішнього середовища, саме тому концепція розвитку аграрних підприємств повинна полягати в розробці стратегії і тактики їх поведінки на ринку і спрямована на вирішення наступних завдань:

- ефективного використання виробничих ресурсів;
- застосування нововведень у сфері маркетингу;
- розробка стратегій спеціалізації, кооперації і інтеграції виробництва;
- застосування логістичних підходів і лізингу;

- соціальний розвиток трудових колективів;
- вирішення екологічних проблем;
- контролінг діяльності підприємств» [10,14].

3.2. Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку

Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу здійснюється на основі розробленої стратегії. «Стратегія формування конкурентоспроможності розглядається як система впливу економічної, соціальної та екологічної складових сталого розвитку на здійснення ефективного виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції з метою забезпечення стійких конкурентних переваг. Головним завданням забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств є розробка системи заходів, спрямованих на ефективне використання стратегічного потенціалу, активізацію інноваційної діяльності, впровадження сучасних моделей управління підприємством та методів організації виробництва, використання новітніх інформаційно-комунікативних технологій, які є рушійною силою економічних трансформацій, стимулювання виробництва якісної продукції. Потрібно наголосити, що існує прямий зв'язок між ступенем адаптації аграрних підприємств та їх конкурентоспроможністю, що сприяє ефективному пристосуванню до змін в зовнішньому середовищі та умов глобалізації, і навпаки, розвиток глобалізаційних процесів забезпечує підтримання конкурентного рівня. Ефективний конкурентоспроможний розвиток підприємств агробізнесу можливий на основі формування дієвого організаційно-економічного механізму, що реалізується через взаємодію економічної та організаційної підсистем» [10,14]

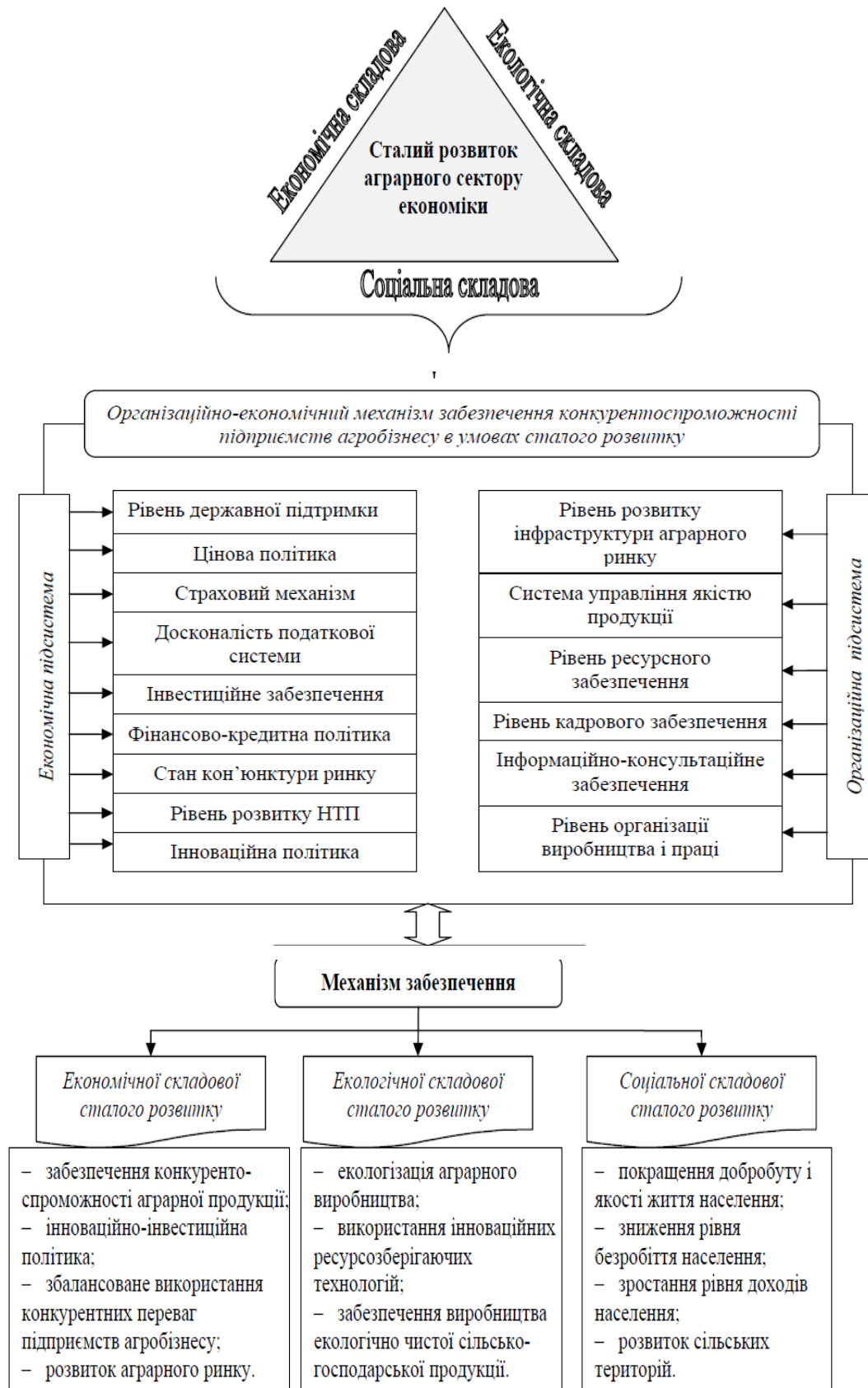


Рисунок 3.4 - Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку

Джерело: [29, 40,59]

На рисунку 3.4. можемо побачити організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку.

Розглянемо суть організаційної підсистеми, яка полягає у: «створенні належних передумов розвитку аграрного виробництва з урахуванням внутрішньогосподарських особливостей підприємства, зовнішніх чинників та ринкової кон'юнктури. Модель сталого розвитку аграрного сектора економіки сприяє створення умов для забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств через використання конкурентних переваг та інноваційно-інвестиційних можливостей. Варто наголосити, що одним із найважливіших напрямів підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках є її цінова перевага, для забезпечення якої собівартість як базова величина ціни повинна формуватися за низьковитратним принципом, що досягається за рахунок впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій, які передбачають реалізацію біологічного потенціалу продуктивності агрокультур, формування агротехнічної моделі вирощування сільськогосподарських культур на основі раціонального використання матеріально-технічних ресурсів, у тому числі засобів хімічного захисту рослин і мінеральних добрив, впровадження прогресивних форм організації виробництва та праці. Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на сучасному етапі зумовлюється значною мірою широким впровадженням у практику господарювання досягнень науково-технічного прогресу, визначальна роль в якому належить інноваційній діяльності» [10,14,16].



Рисунок 3.5 - Управління конкурентоспроможністю підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку

Джерело: [29,40]

Отже, визначимо, що дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності агробізнесу є інноваційна модель розвитку. Потужною силою економічного зростання є розвиток інноваційних та інфокомунікаційних високопродуктивних технологій, які здатні забезпечити світові стандарти якості продукції, забезпечити вимогливі споживчі потреби сучасного споживача та прибутковість аграрних товаровиробників. Застосування новітніх технологій із використанням високопродуктивної техніки в умовах непередбачуваних змін у зовнішньому середовищі забезпечать перспективний розвиток агробізнесу та виробництво конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках продукції.

Сучасними трендами, що впливають на зміну «діяльності підприємств агробізнесу є:

- розвинуте співробітництво,
- ефективна співпраця між зацікавленими сторонами,
- спільне виробництво,
- управління та взаємодія з клієнтами через інструменти вебсередовища та соціальні мережі для створення доданої вартості,
- корпоративна мобільність,
- продукування інтелект-аналізу в режимі реального часу при значному обсязі даних від процесів, продуктів і бізнес-систем,
- впровадження інтелектуальних систем, які взаємодіють в глобальному масштабі» [10,14,16].

ВИСНОВКИ

Отже, основними результатами дослідження є:

1. Визначено, що дієвим інструментом підвищення конкурентоспроможності агробізнесу є інноваційна модель розвитку. Потужною силою економічного зростання є розвиток інноваційних та інфокомунікаційних високопродуктивних технологій, які здатні забезпечити світові стандарти якості продукції, забезпечити вимогливі споживчі потреби сучасного споживача та прибутковість аграрних товаровиробників. Застосування новітніх технологій із використанням високопродуктивної техніки в умовах непередбачуваних змін у зовнішньому середовищі забезпечать перспективний розвиток агробізнесу та виробництво конкурентоспроможної на внутрішньому і зовнішньому ринках продукції.

2. Встановлено, що задля швидкого зростання «конкурентоспроможності продукції та підвищення економічної ефективності» виступає закупівельна діяльність зернотрейдера.

Основними завданнями в даній сфері виступає:

- забезпечення умов закупівлі та реалізації продукції за ціною, що повинна дати можливість ефективним виробникам отримати прибуток для розширення та вдосконалення виробництва;
- забезпечення умов до підвищення конкурентоздатності української агропродукції на внутрішньому та зовнішніх ринках;
- визначення стратегічних галузевих пріоритетів за рахунок збалансованого використання ринкових та державних механізмів регулювання.

3. Проведено оцінку економічного стану ТОВ «Промислова група «Харвест», в результаті чого з'ясовано, що Проаналізувавши пасив балансу ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020- 2022 роки, можна зробити висновок, що протягом вказаного періоду, в зв'язку з кризовими явищами в економіці країни, відбуваються значні коливання в складі та структурі джерел

коштів підприємства. Спостерігається збільшення джерел формування майна ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020- 2022 роки на 1904,8 тис. грн. обумовлено зменшенням суми залучених коштів на 312,4 тис. грн. Разом з цим власний капітал збільшився на 1446,4 тис. грн. Збільшення власних коштів зумовлено збільшенням всіх складових власного капіталу, окрім статутного капіталу та іншого додаткового капіталу, які впродовж трьох досліджуваних років залишалися незмінними.

Короткострокові кредити ТОВ «Промислова група «Харвест» за 2020-2022 роки залучало в 2020 році на суму 1051,6 тис. грн. В 2020 році сума кредиту була погашена, а в 2022 році підприємство знову отримало кредит в сумі 1509,3 тис. грн. Заборгованість перед постачальниками та інші види кредиту товариство не залучало. Спостерігається коливання зобов'язань перед бюджетом.

Спостерігаємо, що у 2020 році оборотність власного капіталу підвищується, що активно сприяє швидкому отриманню прибутку та підвищенню платоспроможності ТОВ «Промислова група «Харвест». Вже в 2021 році спостерігається негативна тенденція даного показника, а отже і зменшення платоспроможності ТОВ «Промислова група «Харвест». Скорочення тривалості операційного циклу підвищує ефективність операційної діяльності та його швидкість. За 2020 – 2022 роки ми спостерігаємо скорочення тривалості операційного циклу, що є позитивним явищем.

Коефіцієнт оборотності капіталу у 2021 році збільшився, а у 2022 році зменшився, це є свідченням того, що на одиницю основних фондів припадало у 2020 році- 0,6 грн. власного капіталу, у 2021 році – 2,1, а у 2022 році- 1,4. Цей показник знаходиться на достатньому рівні.

Як видно, показник фондівіддачі має тенденцію до збільшення. У 2021 році в порівнянні із 2020 роком., у 2022 році навпаки – до зменшення. Така тенденція пов'язана із зменшенням середньої вартості основних засобів. Ефективність використання власного капіталу підприємством у 2022 році

порівняно з 2020 та 2021 роками зросла, це пов'язано із стрімким збільшенням виручки від реалізації продукції.

3. Досліджено, що стратегічне управління аграрними підприємствами є важливим за умов мінливого зовнішнього середовища, саме тому концепція розвитку аграрних підприємств повинна полягати в розробці стратегії і тактики їх поведінки на ринку і спрямована на вирішення наступних завдань:

- ефективне використання виробничих ресурсів;
- застосування нововведень у сфері маркетингу;
- розробка стратегій спеціалізації, кооперації і інтеграції виробництва;
- застосування логістичних підходів і лізингу;
- соціальний розвиток трудових колективів;
- вирішення екологічних проблем;
- контролінг діяльності підприємств.

5. Визначено сучасні тренди, що впливають на зміну діяльності підприємств агробізнесу є:

- розвинуте співробітництво,
- ефективна співпраця між зацікавленими сторонами,
- спільне виробництво,
- управління та взаємодія з клієнтами через інструменти вебсередовища та соціальні мережі для створення доданої вартості,
- корпоративна мобільність,
- продукування інтелект-аналізу в режимі реального часу при значному обсязі даних від процесів, продуктів і бізнес-систем,
- впровадження інтелектуальних систем, які взаємодіють в глобальному масштабі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аванесова Н. Е., Марченко О. В. Стратегічне управління підприємством та сучасним містом: теоретико-методичні засади: монографія; Харків. нац. ун-т буд-ва та архітектури. Харків: Щедра садиба плюс, 2015. 195 с.
2. Аграрний сектор економіки: підсумки 2022 та прогноз на 2023. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ahramnyy-sektor-ekonomiky-pidsumky-2022-ta-prohnoz-na-2023-rik>
3. Антоненко В.М. Економіка і управління підприємствами: теорія, методика, практика: колект. монографія; Центр фінанс.-екон. наук. дослідж. Полтава: Астроя, 2020. 240 с.
4. Беззубченко О. А. Економічна безпека як складова стратегії розвитку підприємства в умовах нестабільності. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Економіка. 2020. Вип. 19. С. 20-27.
5. Боришкевич І.І. Теоретичні підходи до розуміння сутності стратегії розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2016. №9-10. с. 88-92.
6. Бояринова К. О., Бекмурзіна А. М. Формування та реалізація стратегічного управління бізнес-процесами інноваційного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2018_3_28
7. Варналій З. С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації: монографія. Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ: Знання України, 2020. 423 с.
8. Василенко В. А., Ткаченко Т.І. Стратегічне управління : навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2003. 240 с.

9. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія. Львів: Арал, 2012. 386 с.
10. Вербівська Л.В., Судук І.В. Стратегія забезпечення конкурентоспроможності підприємства та основні принципи її формування. Молодий вчений. 2017. № 10 (50). С. 827-833.
11. Вісіна Т.М. Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика: монографія. Луц. нац. техн. ун-т. Луцьк: ІВВ Луц. НТУ, 2020. 211 с.
12. Висоцький Т. Стратегія розвитку АПК України на 10 років спрямована на зростання врожаю до 150 млн тонн і вертикальну інтеграцію. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/918388.html>
13. Горбулін В. П., Качинський А.Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія. Київ: НІСД, 2010. 288 с.
14. Грановська В.Г. Конкурентні стратегії розвитку аграрних підприємств у глобалізованому світі. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент». 2016. Вип. 1. С. 84 - 90.
15. Губарева І. О., Ярошенко І. В. Стратегічне управління економічною безпекою країни. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 19(1). С. 109-113.
16. Гудзь О.Є. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства. Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка. 2015. Вип. 161. С. 3-11.
17. Губський Б. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі : монографія. Київ : Наукова думка, 1998. 391 с.

18. Гудзинський О.Д., Судомир С.М., Гуренко Т.О. Управління формуванням конкурентоспроможного потенціалу підприємств (теоретико-методологічний аспект): монографія. Київ : ІПК ДСЗУ, 2010. 212 с.
19. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. Офіційний сайт. URL:land.gov.ua
20. Дикань В. Л., Божко К. М. Стратегія забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 63. С. 150-158.
21. Доценко І. О., Мельничук О. П. Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2018. № 3. С. 79-84.
22. Доценко І. О. Стратегія управління фінансовими ризиками підприємства в процесі формування його фінансової безпеки. *Modern economics*. 2020. № 20. С. 73-78.
23. Євтушенко Н.О., Гончар Д.К. Механізм управління конкурентоспроможністю підприємств України. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. Київ : ДУТ. 2021. №1 (35). С 16-21.
24. Євтушеноко Н.О., Пільник Т.А. Конкурентна стратегія підприємства: сутність, підходи та принципи формування. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2022. №3-4. С. 29-34.
25. Єрмаков О. Ю., Єсаулов В. А. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств на ринку продукції рослинництва. *Біоекономіка і аграрний бізнес*. 2016. № 247. С.130-141.
26. Жихор О.Б., Барановський О.І., Тридід О.М., Орєхова К.В., Нескородєва І.І. Економічна безпека: підруч. для студентів ВНЗ. Ун-т банк. справи Нац. банку України. Київ: УБС НБУ, 2015. 467 с.
27. Злотенко О. Б. Стратегічні орієнтири забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислових підприємств. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. Серія: Економічні науки. 2019. № 2. С. 100-107.

28. Злотенко О. Б., Рудніченко Є. М. Формування стратегічної складової забезпечення економічної безпеки інвестиційної діяльності промислового підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 131-138.
29. Іванов Ю.Б. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємства: монографія. Харк: ІНЖЕК, 2006. 383 с. Кислова Л. А. Проблеми стратегічного планування фінансово-економічної безпеки на підприємствах України. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія : Економіка. 2018. Вип. 15. С. 20-27.
30. Кадірус І.Г., Донських А.С., Терещенко В.А. Формування стратегії розвитку аграрного підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. №7. С. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/7_2020/66.pdf
31. Кваша С.М., Голомша Н.Є. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку. *Економіка АПК*. 2006. № 5. С. 99-104.
32. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації: монографія / Жаліло Я.А., Базиліук Я.Б., Белінська Я.В. та ін.; за ред. Я.А. Жаліла. Київ : НІСД, 2005. 388 с.
33. Клівець Н.Г. Стратегія підприємства: навч. посіб. К.: Академвидав, 2007. 320 с.
34. Князева О. А., Петрашевська А.Д., Франчук О.П. Стратегії управління послугами телекомунікаційних компаній в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4. Ч. 2. – С. 103-106.
35. Кононенко Л.В. Стратегія розвитку агропромислового комплексу: сучасний стан та напрямки оптимізації. *Економічний простір*. 2022. №182. С. 79-82. URL: <http://prostir.pdaba.dp.ua/index.php/journal/article/view/1193/1149>
36. Копча Ю. Ю. Науковий підхід до формування стратегічних орієнтирів управління потенціалом економічної безпеки підприємств. *Бізнес Інформ*. 2019. № 7. С. 330-336.

37. Кравченко О. В. Поняття стратегії розвитку підприємства. *Вісник Сумського національного аграрного університету*. 2010. № 1 (22). С. 267-272.
38. Кулиняк Ю.І. Проблеми визначення сутності конкурентної стратегії організації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2011. № 714. С. 87–95.
39. Латишева О. В., Касьянюк С. В., Мілявський М. Ю. Визначення особливостей управління витратами в системі формування стратегії економічної безпеки та сталого розвитку вітчизняних підприємств. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 7. С. 15-20.
40. Лізут Р. А. Ефективність систем стратегічного управління організаційно-економічною безпекою аграрних підприємств. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 3. С. 94-99.
41. Лізут Р. А. Загальні та деталізовані стратегії управління організаційно-економічною безпекою підприємств. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2019. Вип. 202. С. 265-274.
42. Лясковець О. В. Теоретико-методичні основи забезпечення стратегічного управління розвитком економічної безпеки підприємств машинобудування. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 2. С. 129-134.
43. Матвеев М. Аналітика. Ринок землі. Сільське господарство та ринок сільськогосподарських земель України: вплив війни. URL: <https://voxukraine.org/silске-gospodarstvo-ta-rynok-silskogospodarskyh-zemel-ukrayiny-vplyv-vijny>
44. Мельник О. В. Сучасні аспекти стратегічного управління в аграрному секторі економіки України. *Бізнес Інформ*. 2017. № 4. С.111–116.
45. Міщук Є. В. Урахування впливу стратегічних заходів розвитку підприємства на його економічну безпеку. *Економіка та держава*. 2020. № 4. С. 162-167.

46. Міщук Є. В. Методологічні засади оцінки рівня та стану стратегічної економічної безпеки підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 7. С. 23-30.
47. Михайлів Г. В., Гринів Л. В. Інноваційна політика в контексті стратегії фінансово-економічної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2018. Вип. 14(2). С. 58-64.
48. На Кіровоградщині зібрали понад 1,5 мільйони тон зерна. <https://suspilne.media/543013-na-kirovogradsini-zibrali-ponad-15-miljona-tonn-zerna/>
49. Петряєва З. Ф. Забезпечення фінансово-економічної безпеки стратегічного розвитку підприємства. *Молодий вчений*. 2019. № 10(1). С. 319-325.
50. Полінкевич О. М. Стратегії управління економічною безпекою підприємств. *Економічний форум*. 2018. № 2. С. 251-257.
51. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 року № 552-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>
52. Русан В.М. Особливості функціонування аграрного сектору економіки України в умовах війни. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-07/rusan.pdf>
53. Салоїд С. В. Стратегічне моделювання умов підвищення ефективності організаційно-економічного механізму управління економічною безпекою підприємств точного машинобудування. *Агросвіт*. 2018. № 23. С. 51-58.
54. Скрипник С.В. Підвищення конкурентоспроможності продукції фермерських господарств і сільськогосподарських підприємств як організаційно-економічний пріоритет їх функціонування та розвитку. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент», вип. 3 (81). 2019. С. 136-140.

55. Слободянюк Н. О. Інвестиційні стратегії забезпечення конкурентоспроможності аграрної сфери національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 1. С. 172–176.

56. Сніщенко Р. Г. Проблеми економічної безпеки господарюючих суб'єктів в умовах нестабільності: монографія; Тернопіл. нац. екон. ун-т. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 273 с.

57. Стадник В. В., Йохна В. М., Чуняк О. В. Напрями формування практичного інструментарію управління фінансово-економічною безпекою підприємств в стратегіях інноваційного розвитку. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. Сер.: Економіка. 2018. Вип. 2. С. 66–73.

58. Стратегія розвитку агропромислового комплексу. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/investoram/strategiya-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu>

59. Ступак І.О. Конкурентні стратегії як управлінська категорія. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Проблеми економіки та управління. 2010. № 684. С. 249–254.

60. Толпежніков Р. О., Толпежнікова Т. Г., Балашов М.І. Методологічні підходи до управління змінами в стратегії забезпечення потенціалу економічної безпеки промислових підприємств. *Менеджер*. 2019. № 4. С. 56–63.

61. Топоркова О. В., Акімова Н. С., Наумова Т. А. Стратегічні аспекти управління ризиками для забезпечення економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 8. С. 237–243.

62. Філіпенко А.С., Боринець С.Я., Вергун В.А. Міжнародні економічні відносини. Київ : Либідь, 1992. 191 с.

63. Халатур С. М. Інституціональні детермінанти формування стратегії економічного розвитку сільського господарства України. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 119–123.

64. Халімон Т.М. Конкурентна політика підприємства: сутність, принципи, орієнтири та підходи формування. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 2 (07). С. 155-160.

65. Христенко Г.М. Організаційно-економічний механізм забезпечення конкурентоспроможності підприємств агробізнесу в умовах сталого розвитку. *Ефективна економіка*. 2022. №6.

66. Шевчук І. В. Забезпечення економічної безпеки України: сучасні загрози та проблеми державного регулювання: монографія; Хмельниц. ун-т упр. та права ім. Леоніда Юзькова. Хмельницький: Хмельниц. ін-т регіон. упр. та права, 2019. 366 с.

67. Щурко У.В. Підходи до формування та реалізації конкурентних стратегій. *Економіка і суспільство*. №17. 2018. С.402-412.